

Inhoud

1	Elisabeth Strouven (1600-1661) een charismatische anti-heilige	7
2	De stichting van het Maastrichtse tertiarissenconvent Calvariënberg	31
3	Inleiding tot de tekstuitgave	47
4	De autobiografie van Elisabeth Strouven	65
5	Marginalia	397
6	Register van persoonsnamen	423
7	Register van plaatsnamen	427
8	Over Florence Koorn	431

1.

Elisabeth Strouven, (1600-1661) een charismatische anti-heilige

Elisabeth Strouven behoort tot de vele religieus geïnspireerde vrouwen ten tijde van de Contrareformatie die hun leven geheel ten dienste van God stelden. Zij was echter geen religieuze. De katholieke kerk erkende alleen die vrouwen als religieuzen die waren ingetreden in kloosters, volgens een erkende orderegels leefden en strenge slotbepalingen in acht namen. Vrije in- en uitgang uit deze kloosters was door het slot – ook wel clausuur genoemd – niet mogelijk. Elisabeth Strouven werd geen slotzuster, maar bleef in de wereld, waar zij een leven leidde dat door moderne historici wel als semi-religieus wordt aangeduid.¹

Hoe zij haar carrière als semi-religieuze vrouw gestalte gaf, wordt in de eerste paragraaf beschreven. Haar 'loopbaan' werd uiteindelijk bekroond met de kerkelijke erkenning, kort voor haar dood, van de tot dan toe informele vrouwengemeenschap die zij om zich heen had verzameld. Hoewel zij zelf nooit meer als kloosterlinge geleefd heeft, is zij wel kloosterstichtster geweest. In de daarop volgende paragraaf staat haar rol als charismatisch leidster centraal. Zij gaf haar geloofsgenoten allerlei spirituele adviezen. Meest opmerkelijk was echter dat sommige geestelijken zich onder haar geestelijke leiding stelden. Voor drie priester fungeerde zij als 'geestelijke moeder'. Haar taak als geestelijk leidsvrouw stond op gespannen voet met de deugden die de kerk aan vrouwen toebedacht: zwijgzaamheid en onderdanigheid.

In de derde paragraaf wordt beschreven hoe Elisabeth het verloop van haar religieuze carrière zelf weergeeft. Vrijwel alle informatie over haar leven is ontleend aan haar autobiografie. Eerst zal ik haar rol als schrijfster

behandelen, waarbij gekeken wordt naar haar motieven om te schrijven en naar haar worsteling om haar leven in een voor de kerk en haar beoogde lezerspubliek acceptabele vorm te presenteren. Twee facetten zijn karakteristiek in haar levensbeschrijving: haar goddelijke ‘inspraken’ en haar veelvuldige ziektes. In de laatste twee paragrafen wordt uiteengezet hoe zij dergelijke inspraken en fysieke aandoeningen inzette ter legitimatie van haar verstrekkende en soms onconventionele beslissingen.

Van schoenmakersdochter tot kloosterstichtster

Ten tijde van de Contrareformatie erkende de kerk, zoals gezegd, alleen slotzusters, die een contemplatief bestaan binnen kloostermuren leidden, als religieuzen. Toch voelden sommige vrome vrouwen zich juist agetrokken tot een meer actief religieus bestaan. De beoefening van het actieve apostolaat, die in die tijd hernieuwd benadrukt werd, vond ook onder vrouwen weerklank. Nieuwe orden voor mannen, zoals die van de jezuïeten, brachten dit ideaal in praktijk. Voor vrouwen was dit actieve apostolaat moeilijker uit te oefenen, althans binnen voor de kerk aanvaardbare grenzen. Toch ontstonden er vrouwengemeenschappen, die zich toelieden op onderwijs aan meisjes en zorg voor armen en zieken. Dergelijke gemeenschappen werden bijvoorbeeld opgericht door Angela de Merici, de stichteres van de Ursulinen, Mary Ward, de stichteres van het Institutum Beatae Mariae Virginis (Instituut van de Heilige Maagd Maria) en Louise de Marillac, die samen met Vincentius à Paulo de Filles de la Charité in het leven riep. Haast onvermijdelijk kwamen deze nieuwe gemeenschappen in botsing met het kerkelijk gezag, dat een religieus leven met actief apostolaat maar zonder clausuur voor vrouwen onverenigbaar achtte.²

Elisabeth was een vrouw van haar tijd, want ook bij haar was de wens

Het geboortehuis van Elisabeth Strouven, De Leerse, op de hoek van de Brugstraat en de Kersenmarkt, kort voor de afbraak in 1877.

SIGAREN TABAK & SNUIF

AMSTERDAM

om haar leven geheel in dienst van God te stellen verweven met een sterke drang tot werken van barmhartigheid. Het geven van aalmoezen aan de armen en het verzorgen van zieken rekende zij tot haar taken, naast haar optreden als geestelijk leidvrouw.

Elisabeth werd in 1600 in Maastricht geboren als dochter van de schoenmaker Petrus Strouven en Ida Beckers. Zij was het vierde en laatste kind uit dit huwelijk. Het oudste kind was Maria, die in 1594 werd geboren. Na Maria volgden twee zoons: Petrus en Melchior. De laatste stierf vermoedelijk jong. Elisabeth schrijft dat haar moeder al zes jaar ziek was voordat zijzelf geboren werd. Het was geen gewone ziekte, maar het kwam 'door dat zij be-toovert was', iets wat in Elisabeths beleveniswereld heel gewoon was. Haar moeder herstelde nooit meer en stierf in 1606 of 1607. Elisabeths ouders behoorden weliswaar niet tot de stedelijke elite, maar waren wel betrekkelijk welgesteld. Ze bezaten een huis, genaamd 'De Leerse', waar de familie woonde en haar vader zijn beroep uitoefende.³

Maastricht maakte in Elisabeths tijd een bewogen periode door. Toen ze werd geboren behoorde de stad niet langer tot de jonge calvinistische Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden, maar was door Spaanse troepen heroverd. Het katholieke geloof kon hier opnieuw tot bloei komen. Naast van oorsprong middeleeuwse orden, die hier gevestigd waren, zoals de minderbroeders, streken ook nieuwe orden in de stad neer. De jezuiten waren al sinds 1575 in de stad aanwezig en in 1609 volgden de capucijnen. Nieuwe stichtingen voor vrouwen waren een convent van de annunciaten (1614), de zusters van het gasthuis van St. Servaas (1615) en een convent van de orde van het Heilig Graf (1627). In 1632 werd Maastricht wederom door Staatse troepen ingenomen. Vanaf die tijd was de stad een kostbaar, maar nu en dan wankelend bruggenhoofd in het door Spanje beheerste katholieke zuiden. In tegenstelling tot elders in de Republiek bleef de openbare uitoefening van de katholieke eredienst geoorloofd en konden de kloosters ongehinderd voortbestaan.⁴

Voor een katholiek meisje genoot Elisabeth een goede opleiding. Eerst verbleef ze enige tijd in een klooster; daarna kreeg ze onderwijs van een klop. Kloppen waren semi-religieuze vrouwen, die in de wereld leefden,

maar hun leven volledig aan God wijdden. Vaak legden zij zich toe op (godsdienst) onderricht aan kinderen, meisjes in het bijzonder.⁵ De klop leerde Elisabeth vermoedelijk wat lezen en schrijven, maar zal het meisje vooral de beginselen van het geloof ingeprent hebben. Daarna ging Elisabeth naar een schoolmeester en tenslotte werd ze naar Luik gestuurd om Frans te leren. Terug in Maastricht leerde ze nog naaien en kantklossen. Toen ze 14 jaar oud was, was haar opleiding voltooid en moest ze meehelpen om de gezinseconomie draaiende te houden. Zij was echter niet goed in het helpen van de klanten in de schoenmakerij; zij kon niet liegen over de kwaliteit van de goederen en mensen die wilden afdingen kon ze niet pareren.

Als alternatief nam zij de verzorging op zich van haar jonge stiefbroertjes en -zusjes, die werden geboren uit het tweede huwelijk van haar vader. Maar ook dit viel haar zwaar, omdat ze zwak en ziekelijk was. Als ze af en toe hout moest halen van zolder was ze bang dat ze nooit meer de vele trappen af zou kunnen komen. Afgezien van haar slechte gezondheid maakte ook het feit dat ze niet met haar stiefmoeder kon opschieten haar tienerjaren tot een ongelukkige tijd. Toen ze 16 of 17 jaar oud was besloot ze dan ook het huis te verlaten om kinderbeid van een klein meisje te worden, dat haar moeder had verloren. Zo kwam ze terecht in een godsdienstig gezin, bestaande uit de vader en het meisje, een grootmoeder en tenminste twee dienstmeiden. Na drie jaar stierf het kind aan waterpokken. Toen besloot Elisabeth een stringenter devoot leven te leiden. Ze ging samenwonen met een oude weduwe en voorzag in haar levensonderhoud door te naaien. Hoewel ze zichzelf in haar autobiografie nooit klop of 'geestelijke dochter' noemt en zich zelfs tegen de kloppen afzet, week haar leven niet van dat van een klop af. En zoals veel kloppen, begon ook Elisabeth een kostschooltje.

Een teruggetrokken godgewijd bestaan en actief apostolaat bleken op gespannen voet met elkaar te staan. De kostschoolkinderen bezorgden Elisabeth een enorme tweestrijd. Aan de ene kant hield ze van hen en werd ze ontroerd door hun kinderlijke vroomheid; aan de andere kant raakte ze er echter vast van overtuigd dat ze hen allemaal moest wegzenden om een meer afgescheiden leven, geheel aan God gewijd, te kunnen leiden. Een

dergelijke beslissing mocht Elisabeth alleen met toestemming van haar biechtvader nemen. Deze, een jezuïet, weigerde. Zijn afwijzing is vermoedelijk een van de redenen dat ze een andere biechtvader koos. Dit was vader Dancko, gardiaan van de minderbroeders. De band met de minderbroeders werd verstevigd toen ze in 1624 werd geprofest in de wereldlijke derde orde van St. Franciscus, bestemd voor leken. Ze woonde in die tijd samen met haar zuster Maria, die herstellende was van de pest. Tijdelijk had ze de schoolkinderen weggezonden omdat een van de kinderen aan de pest was gestorven. Zodra het besmettingsgevaar geweken was, beval vader Dancko haar de kinderen weer terug te nemen.

In die tijd raakte Elisabeth onder de indruk van de preken van de pas in Maastricht gearriveerde minderbroeder Jacobus Farzijn. Hem verkoos zij als haar nieuwe biechtvader. Hij was de eerste die haar in haar religieuze oefeningen intensief begeleidde. Op zijn instigatie nam zij Catharina van Lichtenborch, een andere geestelijke dochter van hem, in huis. Nadat Farzijn vertrokken was uit de stad bezocht hij de twee vrouwen slechts af en toe. Het contact verliep voornamelijk schriftelijk. Farzijn was degene die Elisabeth toestond haar kostschool te sluiten. Nauwelijks was zij van deze last verlost of een nieuwe bron van zorg en ellende diende zich aan. Zij ontfermde zich over Catharina Tonna, een arm dienstmeisje, dat door de duivel bezeten was. Elisabeth was getuige van het lange, maar vergeefse ritueel van duivelsuitbanning, waaraan dit meisje werd onderworpen in de minderbroederskerk. Naderhand nam zij het uitgeputte meisje mee naar huis. Zij kon niet voorkomen dat de stedelijke overheid het meisje terugzond naar het dorp van herkomst, maar bleef haar steunen en smokkelde haar zelfs terug naar Maastricht, hoewel gardiaan Dancko haar had verboden om zich nog langer om het meisje te bekommeren.

Toen Elisabeth tijdelijk van het bezeten meisje was verlost - Farzijn had Catharina op bedevaartstocht gestuurd - diende zich wederom een dilemma aan: God droeg haar op om een klooster te stichten. Geen eenvoudige zaak voor een schoenmakersdochter die vrijwel geen eigen vermogen had. Maar Elisabeth vond een vriendin met een rijke vader, zuster Lijsbeth Dries. Lijsbeths vader, die burgemeester was, stelde een huis ter beschikking en in

1628 ging een groepje van zes vrouwen daar wonen. Hiertoe behoorden naast Elisabeth zelf Lijsbeth Dries, de inmiddels teruggekeerde Catharina Tonna en Elisabeths zuster Maria. Elisabeth noemde de gemeenschap Calvariënberg, een teken van de centrale positie van het lijden van Christus in haar spiritualiteit.

In de volgende jaren kwamen er meer zusters bij en werd het huis uitgebreid. Dit werd grotendeels betaald door Lijsbeth Dries en haar vader. Behalve verblijven voor de zusters werden ook verblijven voor enkele zieke vrouwen gebouwd, die door de gemeenschap verzorgd zouden worden. In 1630 voegden zich twee priesters bij de gemeenschap, Walthieu de la Montagne en meester Maarten, zoals Elisabeth de laatste priester onveranderlijk noemt. Elisabeth wijdt vele bladzijden aan deze twee uitzonderlijke heren en aan de penibele financiële positie van de gemeenschap in de begintijd.

Elisabeth en haar vrouwengemeenschap werden door de stad Maastricht en zijn burgers in ere gehouden omdat zij verscheidene malen pestslachtoffers verzorgde. Gedurende Elisabeths leven waren er in Maastricht tenminste 19 jaren waarin de pest woedde, in de periode 1621-1626 en 1630-1638 kwam de pest zelfs ieder jaar terug.⁶ In 1631 verzorgden de zusters van Calvariënberg voor het eerst de pestslachtoffers. Toen in 1633 deze besmettelijke en dodelijke ziekte op zijn hevigst woedde, vroeg het stadsbestuur Elisabeth opnieuw met haar zusters de zieken te verzorgen. Later geschiedde dit nog een keer. Elisabeth laat overigens niet na te vermelden hoe veel geld dit haar financieel weinig florissante gemeenschap kostte, en hoe weinig profijt het opleverde. Zuur merkt ze op dat de stad haar gemeenschap niet eens vrijstelling van de accijnzen verleende, laat staan een vergoeding gaf. Kortom voor het gedane werk ontving zij geen enkele dank.

Van de rest van Elisabeths leven weten we weinig. Haar latere biechtvader Servatius Vinck werd in 1638 terecht gesteld omdat hij volgens de Staatse regering betrokken zou zijn bij een complot om de stad aan de Spaanse troepen over te leveren.⁷ Twee jezuiten werden ook ter dood gebracht en een jaar later werden zowel de minderbroeders als de jezuiten gedwongen te stad te verlaten omdat ze de vereiste eed van loyaliteit aan het stadsbestuur weigerden af te leggen. Elisabeth moet zich eenzaam gevoeld hebben.

Ze kon, hoewel ze lid was van de franciscaanse derde orde, niet langer een minderbroeder als biechtvader kiezen. Bovendien wist ze niet goed wat er van haar levenswerk, de gemeenschap Calvariënberg, moest worden. Deze was kerkrechtelijk nog steeds niet erkend en zou bij haar dood gemakkelijk uiteen kunnen vallen. In de volgende jaren werd Elisabeth wel door verscheidene kanunniken die aan het kapittel van St. Servaas verbonden waren gesteund. In 1661 keurde de paus eindelijk de regel van de gemeenschap goed - onderhandelingen hierover waren al in de jaren veertig begonnen - en in hetzelfde jaar verleende de bisschop van Luik zijn goedkeuring aan de statuten.⁸ De verwezenlijking van Elisabeths ideaal, een klooster stichten waarin actieve beoefening van de naastenliefde centraal zou staan, was een langdurige en moeizame weg geweest.

Het laatste dat Elisabeth geschreven heeft is een uitleg van deze statuten, die tot dusver nog niet teruggevonden zijn. Op 23 oktober 1661 stierf ze, zonder haar statuten ooit in praktijk te hebben zien functioneren. Haar klooster Calvariënberg overleefde haar en zou blijven voortbestaan tot 1796, toen Maastricht onderdeel van de Franse Republiek werd, en alle kloosters werden gesloten.⁹ Daarnaast liet zij een onvoltooid didactisch traktaat na, waarvan thans slechts een Franse vertaling bestaat, en tenslotte haar monumentale autobiografie.¹⁰ Hierin beschrijft zij, behalve haar levensloop, zoals die hierboven beknopt is weergegeven, ook haar ervaringen als geestelijke leidsvrouw.

Geestelijke moeder

Diverse mensen onderwierpen zich aan Elisabeths geestelijke leiding. Door deze rol ook tegenover mannen uit de oefenen, ondergroef Elisabeth het gewicht dat de katholieke kerk toekende aan het gezag en de zeggenschap van geestelijke mannen, priesters, in geloofszaken. Drie priesters, die juist geacht werden zelf de zielen van de gelovigen te leiden, kozen evenwel Elisabeth als hun spiritueel leider.

De eerste die zich onder haar hoede plaatste, was de zestigjarige

Walthieu de la Montagne. Na de dood van zijn vrouw besloot hij zijn functie als griffier van het Luikse stadsbestuur vaarwel te zeggen om priester te worden. In 1630, voordat hij zijn eerste mis zou vieren, bezocht hij Elisabeth en smeekte haar om op het terrein van haar convent te mogen wonen. Volgens hem had God hem naar haar gestuurd, want 'hij moest eenen anderen wech in-gaen' door haar als leidsvrouw te nemen. Toen Elisabeth protesteerde dat deze rol voor haar als vrouw niet passend was, legde hij uit dat hij zich juist aan een vrouw moest onderwerpen, omdat hij zijn eigen vrouw zo onrechtvaardig had behandeld. Nog steeds twijfelde Elisabeth, maar haar biechtvader Farzijn gaf haar bevel de priester onder haar vleugels te nemen en zich niets aan te trekken van de mensen. De la Montaigne bracht haar in contact met een andere priester, Maarten Gielis, die dertig jaar oud was. Ook hij was door God naar haar gestuurd, zo bekende hij haar, om als een kind door haar onderricht te worden. Ook dit tweede 'kind' werd door de voormalige kostschoolhouderes pas onder haar hoede genomen na schriftelijk bevel van haar biechtvader. Het is duidelijk dat de vrome levenswijze van deze meester Maarten een zeer diepe indruk op Elisabeth gemaakt heeft. Vele bladzijden wijdt ze hieraan, vol bewondering voor zijn ascetische levenswijze, zijn nederigheid, zijn liefdadigheid en zijn volledige onthechting van de wereld. Hij bezocht de armen die ziek thuis lagen, en nam hun vuile kleren mee. Hij vroeg Elisabeth toestemming om ze te wassen. Ze antwoordde dat dit vrouwenwerk was, maar meester Maarten deed dit voor een man als vernederend beschouwd werk alsof hij zijn leven niet anders gedaan had.

Het gedrag van de twee priesters in het openbaar beschrijft Elisabeth als een voortdurende bron van schaamte. Eens moest ze met hen voor zaken naar Luik, waar ze bij deftige mensen te eten werden uitgenodigd. Dezen wilden de twee mannen, omdat ze priesters waren, aan het hoofd van de tafel plaatsen. Voordat zij echter bereid waren plaats te nemen, vielen ze op hun knieën en vroegen Elisabeth om toestemming. Toen drongen de disgenoten erop aan dat meester Maarten, die normaal alleen maar bier en brood at, alles wat ze op zijn bord optastten opat. Hij viel opnieuw op zijn knieën en vroeg aan Elisabeth of hij moest eten. En steeds als hij weer nieuw eten

kreeg, herhaalde zich dit tafereel. Elisabeths reactie: ‘... wat bitter sterven mij dit, ende veel desgelijcx gecost heeft om mijn ongestorventheijt, dat en can nijmant oijt geloven! mij docht altemet dat mij het ingewant borst! (...) Ick en cost geen ander gevoelen hebben, dan dat ick tot eenen spot van alle de wereltd sou zijn; ende dat men mij ten lesten in een gevangenis sou smijten; ende alsoo een weerlijcke schande aen-doen sou. Den strijdt, die Godt toe liet ende de benaetheijt eer ick hier over cost, en can ick niet schrijven.’

De moeder-zoon relatie met meester Maarten werd bevestigd door een incident in 1633, kort nadat Lijsbeth Dries aan de pest was gestorven. Elisabeth was in de kapel van het convent toen een stem binnenin haar vroeg ‘oft ick ook wel te vreden sou zijn, ter gedachtenis vande alder-heijlichste Moeder Godts onder ‘t Cruijs onderstanden heeft, als sij haeren eenigen soon daer soo deerlijck sach sterven; dat ick nu dien geestelijcken soon sou oock sien sterven?’ Deze inwendige stem, God zelf, legitimeert zo de moeder-zoon relatie, maar de gelijkstelling met de verhouding Maria-Christus geeft een interessante dimensie aan de zaak. Elisabeth werkt dit thema nog meer uit als ze het sterfbed van meester Maarten beschrijft. Maartens geestelijke ‘school’ die hij als ‘kind’ had moeten doorlopen was het mediteren, onder haar leiding, over het leven van Christus. Op zijn sterfbed was meester Maarten net gevorderd tot het lijden van Christus op de Calvariëberg. Hij lag met zijn armen uitgespreid, alsof hij gekruisigd was, dezelfde woorden uitsprekend als Christus aan het kruis. Door meester Maarten op een lijn te stellen met Christus, weet Elisabeth op een slimme en subtiële manier de hiërarchisch ‘foute’ verhouding van haarzelf als geestelijke moeder van een priester om te draaien. Want door haar moeder-zoon relatie gelijk te stellen met de verhouding tussen Maria en Christus geeft ze aan dat de zoon boven de moeder verheven was.

Jaren later stelde zich tenslotte nog een derde priester onder haar geestelijke leiding, Servatius Vinck, de jonge minderbroeder die ook haar biechtvader was,. Behalve dat Elisabeth niet onder stoelen of banken steekt dat ze zich ook hiervoor zeer schaamt, zijn er geen details over deze relatie bekend.

Er zijn meer voorbeelden van ‘geestelijke moeders’, en eveneens van

charismatische religieuze leidsters die onder hun volgelingen ook priesters telden, tegenover wie zij als 'geestelijke moeder' optraden. De meesten leefden in het zuiden, in Spanje en Italië. Een fascinerend Italiaans voorbeeld is Paola Antonia Negri (1508-1555), die bij haar volgelingen als 'Divina Madre' bekend stond. In Spanje was ten tijde van de Contrareformatie de beroemdste geestelijke moeder Teresa van Avila (1515-1582). Zij was zeker niet de enige, want diverse Spaanse semi-religieuze vrouwen, zogenaamde *beatas*, vervulden deze rol. Catalina de Jesus, die de priester Juan de Villalpando als haar geestelijke zoon aannam, is hiervan een voorbeeld. Al deze geestelijke moeders ontleenden allen hun gezag aan de gave van de profetie en hun mystieke relatie met God. Hierom werden vanaf het midden van de zestiende eeuw verscheidene van hen vervolgd en door de Inquisitie tot zwijgen gebracht. Zelfs Teresa van Avila was verre van onomstreden.¹¹

Wat Elisabeth van deze andere geestelijke moeders onderscheidt, is dat zij haar gezag niet baseerde op de gave van profetie of een mystieke relatie met God, maar op gehoorzaamheid, aan haar biechtvader en aan God. Diezelfde gehoorzaamheid vinden we terug in haar motivatie om haar autobiografie te schrijven.

Schrijfster tegen wil en dank

'In den Naem Godts. Jesus Maria Franciscus. O Godt! u is alleen bekend den strijdt die dit cost! ick protesteere dan dat hetgene ick schrijven sal, dat ick t' alleen doen om uwen goddelijcken wille te doen door bevel mijns Bichtvaders.'¹²

In deze eerste regels van Elisabeths autobiografie zien we twee voor autobiografieën van religieuze vrouwen karakteristieke aspecten. Ten eerste een tegenzin om te schrijven en ten tweede de gehoorzaamheid aan de biechtvader. Deze door veel vrouwen beleden tegenzin geeft aan dat vrouwen zich conformeerden aan het nog steeds heersende principe dat vrouwen in de kerk geacht werden te zwijgen.¹³ Ook de rol van de biechtvader bij het tot

stand komen van autobiografische geschriften is vrij algemeen. Zeker in de periode van de Contrareformatie kwam het veelvuldig voor dat biechtvaders het schrijven van een autobiografie oplegden aan de vrouwen onder hun geestelijke leiding om deze te gebruiken als een instrument van toezicht.¹⁴ Dit had niet alleen negatieve implicaties. Dankzij deze opdracht kregen vrouwen namelijk een goede legitimatie voor het feit dat zij schreven; zij deden dit immers slechts uit gehoorzaamheid aan hun biechtvader.¹⁵

In eerste instantie lijkt het erop dat Elisabeth zich eenvoudigweg conformeerde aan de heersende normen over schrijvende vrouwen en dat de door haar beleden tegenzin om te schrijven slechts een topos, een stereotiepe frase, is. Ze schrijft goed, waarbij duidelijk is dat ze meer in de orale traditie dan in die van het geschreven woord staat. Deze sterke band met de orale cultuur blijkt uit het voorkomen van levendige anekdoten in haar autobiografie, iets waar geschoolde priesters in hun preken overigens ook dankbaar gebruik van maakten. Het gebruik van de dialoogvorm verlevendigt bij Elisabeth het geheel nog eens extra. Het zijn eigenlijk geen verhalen die bedoeld waren om opgeschreven te worden, maar eerder om te worden verteld en ik denk dat Elisabeth dit ook meer dan eens gedaan zal hebben. Opmerkelijk is ook dat zij haar activiteit vaker beschrijft als 'vertellen' dan als schrijven. Toch blijkt bij nadere analyse van de totstandkoming van de autobiografie en alle verwijzingen naar het proces van schrijven dat het schrijven haar niet zo gemakkelijk is afgegaan.

Elisabeth begon met schrijven in 1638, toen zij 38 jaar oud was. Het was niet haar eerste poging tot een autobiografisch geschrift. Ongeveer zes jaar eerder was ze voor het eerst begonnen, met tegenzin benadrukt ze, en alleen maar omdat God en haar biechtvader, Jacobus Farzijn, haar bevolen hadden dit te doen. Ze besloot zelf echter deze eerste versie te verbranden.

Enkele jaren later hoorde haar toenmalige biechtvader Servatius Vinck haar generale biecht, waarin ze verantwoording aflegde voor haar hele leven. Dit was een tweede gelegenheid om de geschiedenis van haar leven, althans in gesproken woorden, vorm te geven. Toen pater Vinck in 1637 of 1638 op reis moest, vertrouwde hij al zijn papieren aan haar toe. Daaronder bevond zich, zo vertelde hij haar, haar levensverhaal, door hem in het Latijn

geschreven op basis van haar generale biecht. Dit moest ze onder geen enkel beding verbranden, zo waarschuwde hij haar. Toch vond ze het, toen hij op beschuldiging van verraad in 1638 werd gearresteerd, te gevaarlijk om zijn papieren bij zich te houden. Ten tweede male ging haar levensgeschiedenis in vlammen op.

Aan de overgeleverde versie van haar autobiografie is Elisabeth begonnen na de terechtstelling van haar biechtvader Vinck. Deze zeer dramatische gebeurtenis gaf wellicht de doorslag om nu eindelijk te doen wat ze zolang had uitgesteld. Het eerste deel van haar autobiografie heeft ze waarschijnlijk binnen korte tijd geschreven, want het verhaal is coherent en herhalingen komen niet voor. Van tegenzin om te schrijven is vrijwel geen spoor te vinden. Dan, na een gedetailleerde beschrijving van haar moeizame en emotionele afscheid van een haar zeer dierbare vrouw met wie ze haar huis een tijdje gedeeld had, stopt ze met schrijven. Ze heeft dan de eerste 24 jaar van haar leven beschreven. Zeven jaar blijft haar pen rusten. Het lijkt erop dat herbeleving van het door haar beschreven verlies van iemand die haar zeer na moet hebben gestaan een 'writer's block' veroorzaakt heeft.¹⁶

Het tweede deel van haar autobiografie, waaraan ze in 1645 begint, opent ze met te verklaren dat verder gaan extra moeilijk voor haar is. Tamelijk vaak verklaart ze nu dat het veel pijn of strijd - sleutelwoorden in haar verhaal - kost om door te gaan. Verscheidene keren stopt ze enige tijd met schrijven, wat er de oorzaak van is dat ze soms niet weet of ze al dan niet in herhaling vervalt. Ze onderbreekt haar verhaal bovendien vaak met opmerkingen dat ze iets later nog wel eens zal vertellen, als ze tenminste ooit tijd zal hebben of lang genoeg in leven zal blijven. Dit zijn tekenen dat ze schrijft onder druk en in toenemende mate moeite heeft om haar levensverhaal tot een logisch geheel te smeden. Het is niet verwonderlijk dat het verhaal hier aan coherentie verliest en de chronologie soms verward raakt.

Met tussenpozen schrijft Elisabeth door tot 1649. In juni van dat jaar stopt ze abrupt, middenin een van haar tamelijk zeldzame moralistische uitweidingen. Ze is dan in haar levensgeschiedenis gevorderd tot het jaar 1635, of eigenlijk slechts tot 1633, want na dit jaar beschrijft zij nog maar één gebeurtenis uit 1635. Het is niet toevallig dat zij stopt bij het jaar 1633,

want in dat jaar verloor zij dierbare vrienden, ditmaal door de pest. Het zijn haar vriendin Lijsbeth Dries, de door haar zo bewonderde meester Maarten en haar geliefde biechtvader Jacobus Farzijn, die haar spiritualiteit het diepste beïnvloed heeft.

Waren de woorden waarmee Elisabeth haar autobiografie begon wellicht meer stereotiep dan oprecht, het schrijven van het tweede deel van haar autobiografie was werkelijk een moeizaam proces, zo is mijn conclusie. Als oorzaak zou men zowel haar voortdurend slechte gezondheid als haar drukke bezigheden als leidster van een religieuze vrouwengemeenschap kunnen zien. Maar de belangrijkste oorzaak ligt elders. Zoals alle schrijvers van autobiografieën, schreef Elisabeth voor een publiek. Het is duidelijk dat zij als publiek vooral de zusters in het door haar gestichte convent op het oog had, ook al richt ze zich slechts zelden rechtstreeks tot hen. En het was nu juist de toekomst van haar toen nog informele vrouwengemeenschap, en dus de vraag of er ooit nog een publiek zou zijn, die haar in toenemende mate zorgen baarde. In de jaren 1646-1648, middenin haar tweede schrijfperiode, verkeerde ze in dit opzicht in ernstige crisis, waaraan ze, vooruitlopend op haar verhaal, in haar autobiografie ook refereert, terwijl ook de laatste intentie, waarmee ze haar geschrift eindigt, getuigt van haar grote zorgen over wat er van Calvariënberg terecht moet komen. Zoals in veel autobiografieën ontbreekt ook in die van Elisabeth Strouven niet het aspect van legitimatie van de vele ingrijpende, soms zelfs ongebruikelijke beslissingen die zij nam. Goddelijke inspraken waren cruciaal voor Elisabeths legitimatiestrategie.

Geleid door goddelijke inspraken

Charismatische religieuze vrouwen verantwoordden hun handelingen veelal door zich te beroepen op hun mystieke relatie met God. Maar als Elisabeth al mystieke ervaringen heeft gehad, dan weet ze die zeer zorgvuldig verborgen te houden. Evenmin schrijft ze over met mystiek verbonden verschijnselen als stigmata of religieuze extases. Elisabeth had niet de pretentie

om een heilige te zijn, maar evenals veel heiligen beroept zij zich bij al haar belangrijke beslissingen wel op de wil van God. 'Inspraken', zo noemt zij de bevelen die God haar gaf, waarbij zij de woorden die zij 'inwendig' hoorde soms letterlijk citeert. Opmerkelijk is dat ze God zelden gewillig kon gehoorzamen. De inspraken brachten altijd conflicten te weeg.

Soms was het eenvoudig een conflict tussen een opdracht van God en haar eigen wil of haar lichamelijke behoeften. Gedurende een periode in haar leven kreeg ze inspraken om urenlang in de kerk te blijven, zonder tussendoor te eten. Toen ze eens na een langdurig verblijf in de kerk thuiskwam, hongerig en koud, werd haar bevolen niet te eten of zich te warmen bij het vuur, maar meteen naar haar kamer te gaan. Elisabeth had helemaal geen zin om te gehoorzamen, met de redenatie 'ten minsten als gij ommers allen den dagh inde kerck geseten hebt, met soo veel arbeijts, soo eet des avonts iet, dat u hert geeft, ende doorwermt u te recht; ende alsoo moghdij noch t' leven behalden; gij zijt altydt een sieckelijck mensch geweest, die u qualijck hebt met alle gemaeck cunnen ophalden; hoe meijnt gij nu hier mede in t' leven te blijven.' Niettemin slaagde ze erin haar vasten drie dagen en nachten vol te houden. Op een nacht had ze zo'n honger dat ze een kaars in haar mond stak om haar vreselijke honger te stillen. Ze stond al met één voet buiten haar bed, op het punt om naar beneden te gaan om een stuk brood te halen, toen haar betere ik tenslotte toch de overhand kreeg. De evidente moeite die het haar kostte het vasten te verdragen, een zeer gematigde vorm van ascese vergeleken bij wat de meeste vrouwelijke mystici zichzelf aandeden, was een obstakel op de religieuze weg van Elisabeth dat ze nooit zou overwinnen. Een ware ascete werd ze nooit.

In de tijd van de Contrareformatie werd de rol van biechtvaders in het geestelijk leven van de gelovigen zeer belangrijk. In beginsel mochten gelovigen zelf een biechtvader kiezen, maar lichtvaardig van geestelijk leidsman veranderen werd ten sterkste ontraden. Het is dan ook niet verwonderlijk dat als Elisabeth voor een andere biechtvader kiest - wat in de tijd die haar autobiografie bestrijkt drie keer gebeurt - zij deze beslissing presenteert als door God ingegeven. Vooral de keus van Jacobus Farzijn, waarbij ze het gezag van haar biechtvader Dancko trotseerde, stelt zij voor als het gevolg van

een uitdrukkelijke bevel van God. Een vriendin vertelde haar dat Farzijn naar Maastricht zou komen. Zij voegde eraan toe dat als mensen werkelijk iemand zochten om hun de weg te wijzen om God te zoeken, ze naar hem moesten gaan. Toen hoorde Elisabeth inwendig een stem zeggen: ‘door desen is, dat ick u den wech sal kenbaer maeken.’ Aanvankelijk stond vader Dancko haar niet toe bij deze priester te biechten en Elisabeth durfde hem niet te vertellen dat God haar dit bevolen had. Zij moest zelfs een vreselijke woedeuitbarsting van Dancko doorstaan toen bleek dat ze eens bij Farzijn had gebiecht toen hij de stad uit was geweest. Maar tenslotte gaf Dancko toe.

Het ernstigste interne conflict werd veroorzaakt door Gods inspraak om een klooster te stichten. Deze inspraak kwam net op het tijdstip dat Elisabeth overwoog om in te treden in het Maastrichtse klooster van de annunciaten of elders bij de ongeschoeide carmelitessen. Toen sprak God tot haar: ‘Ick en wil niet dat gij in een van dese cloosters gaet; maer selver een gaet beginnen.’ Voor een vrouw met nauwelijks middelen was dit een onmogelijke opgave, maar het was niet alleen Elisabeths gezonde verstand, dat haar inwendige ‘strijd’ veroorzaakte. Hoe kon zij er zeker van zijn of deze woorden werkelijk van God afkomstig waren? Het kon immers ook een begoocheling van de duivel zijn. Alleen een priester zou haar hierover duidelijkheid kunnen verschaffen, maar haar biechtvader Farzijn verbleef buiten de stad. Er zat niets anders op dan hem te schrijven en op zijn antwoord te wachten.

Dat Elisabeth haar beslissingen legitimeert door haar inspraken, waarbij ze soms ook een beroep doet op de toestemming van haar biechtvader, is duidelijk; in feite presenteert zij haar hele leven als gestuurd door deze inspraken. Waarom zij zichzelf hierbij altijd afschildert als een tegenstribbelende gelovige, is moeilijker te duiden. Dat geldt ook voor de rol die zij toekent aan ziekte in haar leven.

Gekweld door ziekten

Onderzoek heeft uitgewezen dat de betekenis die men in de late middeleeuwen hechtte aan ziekten van vrouwen een andere was dan aan de ziekten van mannen. Voor vrouwen was geduldig ondergaan van ziekten of verwondingen een van de voornaamste manieren om heilig te worden. In de levens van heilige vrouwen in de zestiende en zeventiende eeuw speelde ziekte zelfs een nog belangrijker rol. Ziekte bezorgde niet alleen leed en pijn; ziekelijk lijden gaf hun in zekere zin ook macht, macht die ze normaal gesproken niet zouden hebben.¹⁷ Elisabeth beschouwde lichamelijke aandoeningen als waarschuwingen en aanmoedigingen die richting gaven aan haar leven en haar dwongen daarover zelf te beslissen.

Op een gegeven moment wilde Elisabeth graag intreden in het pas gestichte klooster van de annunciaten. Ze besloot dat als ze gedurende een door haarzelf bepaald aantal dagen gezond zou blijven, zonder te hoeven liggen vanwege haar vaak voorkomende hoestaanvallen, het een teken van God zou zijn dat Hij wilde dat ze intrad. Inderdaad werden de hoestbuien aanvankelijk minder. Maar toen kwamen ze terug, erger dan ooit. Ze besloot deze hemelse tekenen te eerbiedigen en niet in te treden. Toen stopten de hoestaanvallen meteen. Het lijkt een topos, iets wat zij mogelijk eens in een heiligenleven gelezen heeft. Dat zij haar gezondheid kiest als graadmeter voor Gods wil over haar voorgenomen intrede, wijst erop dat haar zwakke gestel haar leven wezenlijk beïnvloedde.

Vanaf de eerste bladzijden van haar autobiografie, waar ze haar jeugd beschrijft, is het thema ziekte aanwezig. Elisabeth verklaart haar eigen zwakke gezondheid doordat haar moeder, toen ze geboren was, ziek (of eigenlijk: behekst) was. Maar ze geeft ook een tweede, religieuze verklaring. Omdat ze zoveel verhalen over martelaren hoorde, wilde zij als klein kind ook lijden. Door ernstig ziek te worden zou zij ook een martelares worden en daarom bad ze om een langdurige ziekte. Dit is een veel voorkomend thema in autobiografische geschriften van vrouwen; we komen het bijvoorbeeld ook tegen in de autobiografie van Teresa van Avila.¹⁸ Later bekritiseert Elisabeth

overigens haar jeugdig verlangen naar lijden, niet omdat ze denkt dat bidden om ziek te zijn slecht is, maar vanwege haar toenmalige motieven. Ze deed het namelijk alleen maar om in de hemel te komen, uit eigenliefde dus, en niet uit liefde voor Christus.

Elisabeth werd dan wel niet het slachtoffer van de veelvuldige pestepidemieën, maar ze was soms wel zo ernstig ziek, dat iedereen dacht dat ze zou sterven. Vaak vielen deze ziekteaanvallen samen met dramatische keerpunten in haar leven. De eerste ernstige ziekteaanval vond plaats toen ze had besloten om pater Dancko als biechtvader te nemen in plaats van de jezuïetenpater die haar tot dusver had geleid. Ze beschrijft hoe ze naar het klooster ging, maar aarzelde bij de poort. Ze klopte niet aan, maar ging doelloos door de stad lopen, tot zij tenslotte - overweldigd door haar tweestrijd - vlak bij haar vaders huis neerviel. Men bracht haar naar binnen, terwijl ze niet bij machte was om te spreken. Omdat men dacht dat zij stervende was, werd al voorgesteld om een priester te halen. Maar haar plotselinge onwel zijn was, in haar eigen woorden 'puer een strijdt'.

Toen God haar beval een klooster te stichten had haar tweestrijd, of ze dit nu werkelijk moest doen of niet, ook lichamelijke gevolgen. De gardiaan van de capucijnen ondersteunde haar plannen enthousiast, maar haar biechtvader, Farzijn, aan wie ze toestemming moest vragen, was niet in de stad. Ze besloot hem te schrijven, maar op dat beslissende moment werd ze ernstig ziek. Toen werd zij gewaar dat ze veel meer steun in de stad had dan ze gedacht had. Dit komt ook voor de lezers van haar autobiografie enigszins als een verrassing, omdat zij haar religieuze carrière voorstelt als een nogal eenzame weg, waarin weinigen haar steunden. Maar toen ze zo ziek was, kwamen verschillende artsen, een apotheker en een vrouwelijke 'meesteres' aan haar bed, de capucijner gardiaan waakte bij haar. De dokters dachten dat ze zou sterven, maar zelf voelde ze dat dit niet het geval was. De dokters wisten haar niet te genezen, maar een poedertje van de gardiaan deed wonderen. Dat een geneesmiddel in dit geval hielp, is opmerkelijk, want elders in haar autobiografie toont Elisabeth zich zeer sceptisch over medicijnen, die haar nooit genazen, maar juist zieker maakten. Ooit had haar biechtvader haar een verkeerd bereid medicijn gestuurd had dat dode-

lijk zou zijn geweest als ze het genomen had. Dat zal haar wantrouwen in dit opzicht mogelijk veroorzaakt of vergroot hebben.

Niet alleen grote twijfel, maar ook verdriet door het verlies van mensen die haar dierbaar waren, veroorzaakte ziekte. Dit gebeurde bijvoorbeeld toen haar vriendin Lijsbeth Dries in 1633 aan de pest stierf. Maar toen Elisabeth ziek en verdrietig in bed lag gebeurde er iets wonderbaarlijks: ‘... soo is geschiet ontrent den middernacht, dat ick ben overgoten geworden van overvloedige blijdschap! ja tenemael verslonden, droncken, brandende van liefde!’ In deze in de taal der mystiek neergeschreven ervaring is het echter niet de hemelse bruidegom die zich aandienende, maar de ziel van haar overleden vriendin. Uit deze passage blijkt dat Elisabeth het mystieke jargon kende en dus ofwel zelf mystieke geschriften gelezen moet hebben, ofwel van deze termen kennis had genomen via gesprekken met anderen.

De laatste ziekteaanval die Elisabeth beschrijft, speelde zich af in 1635. Zij had via een inspraak de opdracht gekregen om een enorm aantal krijgsgevangen soldaten uit het Spaanse leger te verzorgen. Haar tweestrijd ‘... is ten lesten met een furie op mij gevallen, ende heeft mij ter aerden neder gesmeten, soo dat ick niet en coste meester wesen van een lidtmaet’. Ze schudde en beefde zo dat drie mannen haar moesten vasthouden. Daarna was ze een tijd niet in staat te bewegen. Maar ook in dit geval overwon haar geest, of liever haar geloof, haar lichaam, en zodra ze haar vertrouwen in God hervond, kon ze weer bewegen. In dit geval werd haar dilemma niet alleen veroorzaakt door de gedachte aan de enorme bres die het verzorgen van deze krijgsgevangenen in de middelen van haar convent zou slaan, maar ook door het feit dat de Spaanse krijgsgevangenen vijanden waren van het Staatse stadsbestuur. Hen helpen was voor iemand die een convent met een nog onzekere toekomst had gesticht, politiek niet zo verstandig.

Moderne psychologen zouden bij Elisabeth wellicht als diagnose stellen dat ze een hysterica was of op zijn minst leed aan ernstige psychosomatische klachten. Ik vind het interessanter om te bekijken wat voor belang Elisabeth zelf aan haar ziekteaanvallen hechtte. Het is duidelijk dat zij zich in sommige gevallen realiseerde dat haar aanvallen veroorzaakt werden door geestelijke tweestrijd en soms niet meer dan dat, maar het kwam ook

voor dat zij aan ziekte een andere betekenis toekende.

Eens, toen Calvariënberg nog niet gesticht was, en Elisabeth nog als kostschoolhoudster werkte, werd zij heel erg ziek nadat ze een huisgenote had verzorgd, die aan de pest was overleden. Zelf werd zij niet besmet, maar ze had wel hoge koorts. Een maand lang was ze buiten zinnen en in haar koortsdromen zag ze beelden van het Laatste Oordeel. Deze martelingen van de geest waren nog erger dan de martelingen van het lichaam, schrijft ze. Ze vroeg zich af wat haar belette te sterven en richtte zichzelf tot God met de woorden: 'heer, isser iet, dat u goddelijcke Majesteijt van mij begeert?' Toen werd haar onmiddellijk inwendig geantwoord: 'verlaet de kinders'. Dit beloofde zij meteen: 'geerne, heere! ick beloove aen u goddelijcke Majesteijt, dat ick noijt meer kinders en sal houden, ende ick geve mij ganschelijck over aen u goddelijcke Majesteijt; doet met mij al dat u Majesteijt belieft.' Kort daarna kon ze weer rechtop in haar bed zitten.

Nu blijkt uit de pagina's die aan deze passage vooraf gaan, dat Elisabeth geobsedeerd werd door de goddelijke inspraken om haar schoolkinderen weg te zenden, maar haar biechtvader gaf daar geen toestemming voor. Deze ziekte functioneerde in Elisabeths beleving als de laatste waarschuwing van God, Hij liet haar gewoon geen keus. Bovendien konden deze ernstige ziekte en haar bovennatuurlijke genezing achteraf dienen als een legitimatie van haar autonome besluit tegenover haar weigerachtige biechtvader.

Deze ernstige ziekteaanval is het duidelijkste voorbeeld van een ziekte waaraan Elisabeth een religieuze betekenis hechtte; het was een middel dat God gebruikte om haar leven te sturen. Maar het was meer, het gaf haar ook de macht om zelfstandig beslissingen te nemen. Als zodanig functioneerde het voor haar als een alternatief voor de mystieke ervaring. Elisabeth staat in zekere zin in de traditie van religieuze vrouwen die ziekte gebruikten als bron van macht. Maar evenmin als Elisabeth zichzelf voorstelt als een gehoorzame gelovige die de goddelijke inspraken graag gehoorzaamt, stelt zij zich voor als iemand die haar ziekbed lijdzaam en geduldig onderging.

Conclusie

Elisabeths leven is vergeleken bij dat van zoveel andere charismatische religieuze vrouwen uit het tijdperk van de Contrareformatie nogal 'gewoon'. We lezen niet over excessieve ascetische praktijken, profetieën, mystieke ervaringen enzovoort. Toch zou er voor de kerkelijke autoriteiten aanleiding kunnen zijn om haar verdacht te vinden. Haar status als semi-religieuze vrouw was en bleef per definitie onduidelijk. En haar stichting Calvarienberg leidde lange tijd kerkrechtelijk gezien een schemerbestaan, omdat Elisabeth buiten de reeds gebaande paden wilde treden. Haar beoefening van het actieve apostolaat stond op zeer gespannen voet met wat de kerkelijke autoriteiten voor religieuze vrouwen acceptabel achtten. Haar functioneren als geestelijke moeder voor drie priesters tastte bestaande hiërarchische verhoudingen tussen priesters en leken, maar ook tussen mannen en vrouwen aan.

In haar levensverhaal ruimt Elisabeth een belangrijke plaats in voor goddelijke inspraken en ziekten als sturende, maar ook als legitimerende elementen. Door zichzelf, bewust of onbewust, voor te stellen als iemand die, haars ondanks, ook maar 'gestuurd' werd, werden haar soms ongebruikelijke beslissingen door anderen gerespecteerd. Eigenlijk presenteert zij zich in haar autobiografie als een soort anti-heilige, doordat zij zich niet klakkeloos schikt naar Gods wil. Zijn inspraken leverden altijd dilemma's op en de ziekten, die Zijn wil eveneens vertolkten, kon zij niet geduldig ondergaan, zoals andere religieuze vrouwen uit haar tijd, die het predicaat 'heilig' kregen.

Noten

1. Zie hierover Marit Monteiro, 'Den middelen staet. Waarom vrouwen in de vroegmoderne tijd kozen voor een semi-religieus bestaan', in: Marit Monteiro, Gerard Rooijackers en Joost Rosendaal (red.), *De dynamiek van religie en cultuur. Geschiedenis van het Nederlands katholicisme* (Kampen: Kok, 1993), p. 138-161.

I

vanden kindtsche jaeren van d'eerw. Moeder Strouven s[alige]r. van haers moeders doot haere scholen tot Luijk ende Maestricht haer smerten vande stiefmoeder etc. geleden tot ontrent 14 jaeren.

[1] In den Naem Godts.

Jesus Maria Franciscus.

O Godt! u is alleen bekend den strijdt die dit cost! ick protesteere dan dat hetgene ick schrijven sal, dat ick t' alleen doen om uwen goddelijcken wille te doen door bevel mijns Bichtvaders.

Int jaer ons heere 1600 den 24 Januarij ben ick Elizabeth Strouven geboren, Godt geve, dat tot godts eere, ende mijne salicheijt mach zijn!

O Heere u is bekend de ellende van mijn kindtsche daghen! mij en gedenckt niet veerder dan van ontrent 7 jaeren: maer evenwel gedenckt mij noch een luttel tijts daer bevooren; want mijn moeder als doen noch leefde, die ontrent 12 jaren was cranck geweest, door dat sij betoovert was; ende sij ontrent 6 jaren cranck geweest was, soo heeft sij mij ter werelt gebrocht ende [1v] daer naer is sij noch cranck geweest over de 6 jaeren, soo dat ick dijkwils gedocht heb; ick moet in sieckte ter werelt gebrocht zijn, om dat ick mij van mijn kindtsche daeghen altijt sieckelijck bevonden heb tot nu toe, Godt zij geloft. Om niet voorbij te gaen het groot goet mijn moeder mij hadde gedaen, was dit, dat sij mij noch soo jonck zijnde dijkwils vermaende, als sij mij cleijde, te weten principaelijck, als sij de vuilicheijt van mijn haijr was kummende, dan seijde sij; och kindt denckt toch altijt dat dit lichaam eens euwelijck sal inden hemel met Godt ende alle zijn lieve heijligen zijn, oft met de Duijvelen altijt in de helle ende dat euwelijck sal dueren. Dit socht sij mij alsoo in te drucken na kinder-wijs als sij conde; sij socht mij door eenige gelijknisse wijs te maecken oft in te drucken; sij leijde mij te vooren de waeteren als de maes, den jeker, de putten, de bergh- en van sandt, ende des gelijckx; dat waer t' sake dat alle jaer een druppel daer van gehaelt worde, oft een sandeken, ja alle duijsent jaeren, dat het noch een

eijnde soude hebben; maer dat ewich noijt eijnde en soud hebben; daerom seijde sij, gedenckt dit doch altijd, ende dient ende vreest den [2] Heere. Dit is bijnae al het geene mij van mijn moeder saliger gedenckt; dan dat dit mij alsoo ingedruckt is bleven, ende heb dit dijckwils soo diep in dat cleijn verstant getrocken, dat noch een kindt sijnde, als men de kinders vroeck slapen leght; seijde ick dijckwils tot mijnen broeder; och Peeter denckt eens dat wij eens sullen euwelijck branden, oft eens euwelijck in den hemel bij onsen lieven heere ende ons lieve vrouwe ende alle de heijligen zijn. Dit al seggende heb altemet bevonden, dat dit alsoo in dat cleijn verstant getrocken was, dat het hoeft niet en cost verdragen, soo dat naer dat langhe hier mede stil bij sij selven overleijdt was, bijnae simpel scheen te worden. ick en can niemant seggen hoe dat dit gingh; dan mij dunckt wel dattet wat te seer in t' verstant getrocken was; ick moet dit hier laeten; want mij dunckt dat het moest een gave Godts zijn; want in mijn leven ick niet en gedencke, naer dat ick tot jaeren van discretie comen ben, dat ick eenighe [2v] saecke hadde alsoo connen mediteeren. wat dit overdencken vande euwicheijt in mij gedaen heeft, is Godt alleen bekend. ick wenschte wel dat alle ouders in hun kinderen dit sochten in te drucken in plaets vande ijdelheijt! Godt wilt mijn moeder loonen! dit is dan het principael dat mij van mijn moeder gedenckt; Godt vergeve mij mijn groote ondanckbaerheijt! ontrent 7 jaren out zijnde, soo heeft het den heere belieft mijn moeder van dit sterfelijck leven tot het ewich leven te nemen, soo ick hoope, gelooft soo moet sijn Majesteijt zijn inder euwicheijt.

Doen heeft mij mijnen vader buijten huijs gestelt in een clooster om te leeren, alwaer ick dijckwils de lesse van mijn Moeder, te weten vande euwicheijt, met veel traenen overleijde; daer ick mejne dat de natuere van eijghen liefde seer toe help, van die moeder verlooren te hebben, dat het een onder t' andere gemengelt is geweest. Ick begoeste van doen af al te dencen, wat [3] ick best doen mocht om eens saligh te worden, ende op wat

*Vera effigies Venerandæ Matris Elisabethæ Strouwen fundat. Sororum
Montis Cahuariæ: Quæ obiit 27. Octobris 1661. post sacrelîcâ sanctitatis opinione*

plaets dat het soude wesen, oft in een clooster, oft ervers in een huijsken erghens alleen. hier en can ick niet gelaeten te schrijven hoe quaet het is iet te doen dat de jonckejt siet! van doen af vont ick een genegentheijt in mij tot de liefde van mijnen eve-naesten, ende alsoo ick bot ende onverstandigh was, ende noch niet en verstont waer in dat de liefde gelegen is; soo was ick dijckwils seer geturbeert in het geene ick saegh ende hoorde in dat clooster, het welck mij eenen grooten afkeer dede krijghen van het cloosterleven, den welcken mij van mijn acht jaren, ja tot wel, soo ick mejne, tot mijn 25 jaeren is bij bleven. Ick segge dat seer schadelijck is eenige onstichtinge aen hunnen eve-naesten te geven; ja al is t' oock aen jonghe kinderen, daer-men dijckwils gheen acht op en neemt: ick segge noch eens, zijnde maer ontrent acht jaeren out, dat mij dat stercker is in de memorie [3v] gebleven, dan het geene ick gesien ende gehooft heb, als ick 25 jaeren out ben geweest; ende dat principaelick al dat ick van geestelijcke persoonen heb gesien. Och! wat eenen schaede dit in den mensch doet, is Godt alleen bekent; niet dat ick groote fauten sach, ende moogelijck voor Godt geen en waren; dat laet ick den Heere oordeelen: maer ick segge dat seer quaet is quaet exempel te geven, Godt bewaere ons daer af. Daer naer ben ick uijt dit clooster gegaen, om dat de haestige sieckte daer quaem, ende ben wederom in t' huijs van mijnen vader comen wonen; ende heb haest daer naer een stief-moeder gegregen daer ick dijckwils niet seer patientich in en ben geweest; Godt almachtich wilt mij vergeven! mijn ouders hebben mij dan ter schoolen gestelt, Godt wilt hun loonen! ick ginck doen ter tijt bij een geestelijcke dochter ter schoolen, die blindt was worden die naer de kerck moest geleijt worden het welck mij goet was; want alsoo quaem ick dijckwils sermoen te hooren op daegen [4] van eenige heijligen die men niet en viert inde heijlige kercke oft inde stadt, die mij doen tertijt seer goet deden, ende waer toe ick eenen grooten iever kreegh, om sulcke sermoenen te hooren, die vande Martelaers, als maeghden oft Monicken, oft wij sij waeren, die wat om de liefde Godts geleeden hadden; ende kreegh oock een groote begeerte, om oock wat te moghen lijden niet wetende wat het soude moghen wesen; want ick een kindt was: soo ginck ick dijckwils naer de Capelle van onse lieve vrouwe tot de Minder-broeders; want ick onse lieve vrouwe naer de doot

van mijn moeder voor mijn moeder genomen hadde, ende mij tenemael aen haer overgegeven hadde; soo ginck ick dan oock bidden, dat ick doch door haer verbidden van onsen Lieven Heere mocht vercregen lange jaren sieck te zijn, op dat ick oock mocht te lijden hebben voor mijn doot. [4v] dit en was soo ick naderhandt merckte niet soo uijt pure liefde Godts, als wel uijt eijgen liefde in euwicheijt; want ick hoorende preecken vande glorie die de heijligen voor sulcken cleijnen arbeit vercregen hadden; soo was ick begerigh om oock lijden te hebben, om oock eens secker te speelen; want mij altijd de euwigeijt in-gedrukt bleef. Naer dat ick eenigen tijt aldaer hadde schoolen geaen, het welck mij goet hadde gedaen, ja wel anders als t' int' clooster gedaen hadde; het is waer, dat ick doen ouder was, soo dat het verstant veerder sach, ende ick niet gesien en hadde, dat mij quaet docht: hier naer ben ick gestelt in een ander schoole, ende heb beginnen cameraden te krijghen, die altijd met malcanderen spreecken; waerom wij altemet bekeven waren, dat wij soo te saemen altijd claptten. sij hadden recht in ons te bekieven; want wij inde schoole claptten daer het niet en betaemde; ende dat meer was, wij hadden noch eenen Jonghe [5] onder ons compagnie, dat al niet sonder perickel ens was, soo ick zijnder de waerheijt heb bevonden; hoewel ick Godt moet dancken van sijn goetheijt; want ons saemen-spraecke van niet anders en was, dan vande euwicheijt, ende vande levens van de heijligen, ende wat wij mochten gaen doen om de heijligen na te volgen, bringende al bij wat wij gehoord hadden. hier toe was ick gansch genegen om al te verhaelen, wat ick ervens inde sermoenen gehoord hadde, ende om ons dat te saemen in-te-drukken, om alsoo te saemen gaen Godt te dienen. wij overleijdden dan dijckwils in wat manieren wij doch mochten gaen Godt dienen; want wij en verstonden niet waer in het gelegen was: wij meijnden dat in bidden ende vasten, in penitentie gelegen was: wij overleijdden dan al hoe wij dit mochten aen leggen, ende op wat plaets. Ick en coste niemant tot het clooster-leven, dat quaet was, geraeden, om dat ick hier bevooren geseijt heb: want mij dochte, dat al anders moeste zijn, ende ick soo veel als raetsman, ende predicant van ons allen zijnde; want ick altijd preckte [5v] van de eeuwicheijt; soo was dat sij seer naer mij hoorden; waer af er maer twee ten mijnnen bester en zijn Nonnen gewoorden, ende den